

TEOLOGIA - USKONNONPEDAGOGIIKKA - KASVATUSTIEDE

Teologian ja kasvatustieteen juuret

Järjestelmällisen *tieteen* ja tieteenharjoituksen katsotaan syntyneen antiikin Kreikassa, kun elämän eri ilmiöitä alettiin pohdiskella filosofisesti ja filosofian yhteydessä. *Teologia* (kr. theos = jumala, logos = sana -> teologia = puhe, oppi jumalasta -> jumaluusoppi) sai alkunsa, kun juutalaisuuden pohjalta syntynyt kristinusko kohtasi kreikkalaisen kulttuurin ja filosofian. Keskiajan skolastiikka loi edelleen filosofiaan tietoisesti nojautuneen yliopistoteologian. Teologia sai keskeisen sijan yliopistossa, mutta ei niinkään sen antamassa pappiskoulutuksessa. Vasta reformaation myötä yliopistot alkoivat palvella paremmin pappiskasvatusta (Ballauff 1969, 434-436; Pirinen 1972, 8; Pöhlmann 1974, 11-15; Hirsjärvi 1987, 30; Lehikoinen 1998, 30-31).

Myös *kasvatustieteen* alkujuurien on katsottu ulottuvan antiikin Kreikkaan ja sen kasvatustieteenfilosofeihin, joita olivat varsinkin Sokrates, Platon ja Aristoteles.

Kasvatustieteen kielenkäytössä kreikan kielen verbistä *paidagogein* kehittyi antiikin parhaiden kasvatustieteen käsite. Aidoimmillaan se tarkoitti ihmisen kaikinpuolista kehittämistä. Muiden muassa apostoli Paavali käyttää verbistä johtuvaa sanaa *paidagogos* (kr. pais = poika, agoo = ajaa,

viedä, kuljettaa -> paidagogos = pojan johdattaja), joka tarkoitti sananmukaisesti lapsia kouluun kuljettavaa orjaa. Orjat saattoivat samalla toimia lasten opettajina. Sittenmin paidagogein-verbi merkitsi yleensäkin lasten kasvattamista, mutta laajeni vähitellen käsittämään ihmisen koko persoonallisuuden muokkaamisen. Näistä sanoista on muotoutunut käsite *pedagogi*, kasvattaja sekä vanhin kasvatuksen maailman tutkimusta tarkoittanut käsite *pedagogiikka*. Pedagogiikan suomenkieliseksi vastineeksi vakiintui aluksi *kasvatusoppi* (Grue-Sørensen 1961, 31; Harva 1968, 15; Ballauff 1969, 58-60, 71; Nikolainen 1982, 14; Kansanen 1990, 10, 125; Seppälä 1996, 87; Seppälä 1988, 14; Lahdes 1991, 16).

Suomalainen yliopistoteologia ja pappiskasvatus

Teologiset oppiaineet alkoivat eriytyä toisistaan 1600-luvulla. Ratkaiseva käänne empiiriseen suuntaan tapahtui 1800-luvun alussa saksalaisen *Friedrich Schleiermacherin* (1768-1834) siirtäessä teologiassa pääpainon opista uskonnolliseen elämään. Siitä pitäen teologian tehtävä määriteltiin käytännöllisesti: oli kysymys kirkon johtamiseen tarvittavan teorian luomisesta. Teologiasta tuli siten kirkon toiminnalle välttämättömien tieteiden yhdistelmä. Schleiermacher itse kehitti teologian kolmijaon: 1) filosofinen teologia tarjosi perusteet, 2) historiallinen teologia kokosi aineiston ja 3) käytännöllinen teologia - "teologian kruunu" - yhdisti nämä molemmat (Haendler 1957, 4-7, 13-17; Kansanaho 1957, 105; Parvio 1968, 291; Parvio 1972, 75; Henkys 1975, 21-22, 30-31; Daiber 1977, 9-23; Rössler 1986, 5-9, 18-21, 27-32).

Teologia sai sijansa myös toimintansa aloittaneessa (1640) Turun akatemiassa. Teologiset oppiaineet olivat tosin vielä tällöin eriytymättömät ja niiden opetus oli jaettu ensimmäisen, toisen ja kolmannen teologian professorin kesken. Kol-

manneksi teologian professoriksi vuonna 1790 tullut *Jacob Tengström* - vuodesta 1817 Suomen evankelisluterilaisen kirkon ensimmäinen arkkipiispa - kehitti ratkaisevasti teologian opiskelijoiden käytännöllistä pappiskasvatusta. Hän käytti luennoissaan ensimmäisen kerran termiä "käytännöllinen teologia". Häntä voi pitää Suomen käytännöllisen teologian isänä. Tulevien pappien käytännöllisen valmentamisen ohella Tengström vaati parannettavaksi myös koulunopettajien valmistuksen tasoa. Sitä varten hän suunnitteli (1803) yliopistoon kaksi uutta opetusyksikköä, teologisen ja filosofis-pedagogisen seminaarin. Samalla hän määritteli uudelleen teologisen tiedekunnan kolmen professorin opetusalueet. Niitä olivat raamatullinen eksegetiikka, dogmaattinen teologia ja teologinen moraal. Tengströmin omia aloja olivat teologinen moraal, pastoraalteologia sekä saarna- ja katekisaatiometodi (Råbergh 1910, 19-20; Nikander 1913, 113-121; Parvio 1978, 175-177; Autio 1981, 32-33; Kansanaho 1992, 323).

Turun akatemian uusi kolmas teologian professori *Jacob Bonsdorff* määritteli käytännöllisen teologian teoreettisiksi disiplineiksi homiletiikan, kateketiikan, liturgiikan, sielunhoidon ja kirkko-oikeuden. Kateketiikassa hän painotti erityisesti induktiivisen metodin tärkeyttä katekismusopetuksessa. Akatemian uusilla säännöillä (1818) pyrittiin vahvistamaan teologisen seminaarin yliopistotasoista opetusta (Råbergh 1901, 187; Kurvinen 1956, 6-9; Kansanaho 1957, 107; Parvio 1978, 177-183; Murtorinne 1986, 11, 15-16).

Teologisen tiedekunnan opetusalat eriytyivät vasta yliopiston siirryttyä Turusta Helsinkiin. Silloin annettujen statuuttien (1828) mukaan tiedekunta sai neljännen, kirkkohistorian professorin. Tämän jälkeen tiedekunnassa olivat siis raamatullisen eksegetiikan, kirkkohistorian, dogmaattisen teologian ja teologisen moraalin oppituolit. Myöhemmin (1846) moraalin opetus yhdistettiin dogmatiikkaan. Näin vapautunut professuuri annettiin käytännölliselle teologialle, joka siten eriytyi

omaksi opetusalakseen. Opetuksen sisältönä olivat papinviran hoitoon kuuluvat tehtävät, erityisesti kateketiikka, homiletiikka ja liturgiikka sekä käytännöllisten harjoitusten johtaminen. Tavoitteena oli pappiskasvatuksen kohottaminen yliopistotasoiseksi. Samalla lopetti toimintansa entisen muotoinen teologinen seminaari. Ensimmäiseksi käytännöllisen teologian professoriksi tuli (1847) *Frans Ludvig Schauman*. Näin vakiintunut klassinen teologisten aineiden jaotus tähtäsi kokonaisuudessaan pappiskoulutukseen ja nimenomaan sananjulistajan tehtäviin. Varsinainen papintutkinto suoritettiin edelleenkin tuomiokapitulissa (Murtorinne 1986, 10-11; Kansanaho 1957, 106-107, 111; Parvio 1968, 292-293; Parvio 1972, 75; Tamminen 1972, 83; Parvio 1978, 182-183; Murtorinne 1986, 22-23; Parvio 1988, 123-130).

Kasvatustiede ja sen alkuvaiheet Suomessa

Kasvatustiede on määritelty (esim. Hirsjärvi 1983, 76) käyttämistieteiden piiriin kuuluvaksi tieteenalaksi, jonka tutkimuskohteena on ihmisen kasvu ja kehitys sekä siihen kohdistuva kasvatustieteiden opetus.

Tieteellisen kasvatustieteen isäksi on tavallisesti nimetty erityisesti kasvatustieteen päämääriä ja menetelmiä pohtinut teoreetikko ja käytännön kasvattaja *Johan Amos Comenius* (1592-1670). Tieteellisen kasvatustieteen varsinaisena perustajana pidetään kuitenkin saksalaista *Johann Friedrich Herbartia* (1776-1841), joka pyrki saattamaan kasvatustieteen tutkimuksen tieteelliselle pohjalle analysoimalla kasvatustieteen ilmiöitä systemaattisesti. Tämä moderni psykologiaan nojautunut tutkija perusti myös pedagogisen seminaarin. Tieteenalan ensimmäinen professuuri perustettiin (1779) Hallen yliopistoon (Hollo 1959, 19; Harva 1968, 15-16; Ballauff 1969, 91-99, 110-120; Blankertz 1982, 30-38, 144-155; Nurmi V. 1983, 16-

19, 58-59; Hirsjärvi 1985, 30-31; Hirsjärvi & Huttunen 1992, 85; Suutarinen 1992, 13-16).

Suomen ensimmäisenä systemaattisen pedagogiikan edustajana pidetään *Henrik Gabriel Porthania* (1739-1804), joka oli varsinaisesti Turun akatemian kaunopuheisuuden (latinan) professori. Hän käytti pedagogisissa luennoissaan ensimmäisenä Suomessa käsitettä *kasvatustiede* (uppfostringsvetenskap). Hänkin rakensi kasvatuksen psykologian varaan. Historian professori *Johan Henrik Avellan* (1773-1832) puolestaan pyrki luomaan kokonaiskuvan kasvatustieteen filosofiasta perusteista. Hänen jälkeensä tapahtui käänne valistus-henkisestä kasvatustieteen jyrkkään idealismiin pedagogien nojautuessa pohdintoissaan varsinkin Hegeliin. Yhteisöllisyyttä vahvasti painottavan hegeliläisen suunnan tulkkina oli etenkin siveustieteen ja tieteiden järjestelmän professori *Johan Vilhelm Snellman* (1806-1881) (Kari 1991, 23).

Turun akatemiaan perustetun (1804) pedagogisen seminaarin tehtävänä oli kasvattaa koulunopettajia ja yksityisopettajia, informaattoreita. Pääopettajana oli seminaarin lehtori, jonka tuli opettaa kasvatustieteen ja kouluviran hoitoa sekä johtaa kirjoitusharjoituksia. Käytännössä hänen päätehtävänänsä oli laatia omien ja toisten kokemusten pohjalta sovelluksia pedagogiikan ja didaktiikan teorioista hiippakuntien koulujen tarpeiksi. Oppiarvoa tältä lehtorilta ei vaa-dittu (Parvio 1978, 176; Klinge 1987, 543, 548).

Yliopiston siirryttyä Helsinkiin sinne haluttiin saada myös kasvatustieteen oppituoli. Historiallisten perinteiden sekä kirkon ja koulun läheisen yhteyden vuoksi oppiaineen katsottiin kuuluvan teologiseen tiedekuntaan. Oppituolin perustamista ajoi varsinkin koulumies ja dogmatiikan professori *Axel Adolf Laurell* (1801-1852). Tavoite toteutui (1852), ja uuden kasvatustieteen ja opetustieteen ensimmäiseksi professoriksi tuli (1855) runoilija ja herännäispappi *Lars Stenbäck* (1811-1870). Hän tarkasteli (toisessa) väitöskirjassaan (1855) "Om paedagogien

och dess närvarande utveckling” kristillisen kasvatuksen periaatteita, historiallista kehitystä ja aikakauden henkistä kehitystä. Tutkijan oli paljastettava kasvatuksen päämäärä ja vaadittava tämän päämäärän tunnustamista kasvatuksen yleiseksi päämääräksi. Professori F. L. Schauman antoi teoksesta kiittävän lausunnon, mutta J. V. Snellman arvosteli sitä myöhemmin ankarasti. Jo vuonna 1856 Stenbäck siirtyi lähinnä Snellmanin ankaran kritiikin masentamana Isonkyrön kirkkoherraksi. Virkaa määrättiin hoitamaan oman toimensa ohella käytännöllisen teologian professori F. L. Schauman. Tämä oli jo professori Stenbäckin virkaanastujaiskirjaan laatimassaan tutkielmassa todennut kasvatustieteen professuurin sijoitetun väärään tiedekuntaan, koska vain osa pedagogiikasta - uskonnon opettaminen - kuului teologeille. Vuonna 1859 professuuri siirrettiinkin filosofiseen tiedekuntaan (Sainio 1953, 44-49; Kansanaho 1957, 111-113; Iisalo 1969, 114-20, 38-41; Päivänsalo 1982, 14-15; Nurmi V. 1983, 70-71; Kuikka 1984, 17; Heinonen 1987, 77-82; Iisalo 1988, 17; Kansanaho 1988, 134-137; Parvio 1988, 122-123; Kari 1991, 20, 24).

Kateketiikasta uskonnonpedagogiikkaan

Kristillinen kirkko on ollut aina opettava ja kasvattava kirkko. Kastekäsky velvoittaa myös opettamaan kastettavat ja kastetut seurakunnan jäsenet. Kasteeseen liittyvää opetusjärjestelmää kutsuttiin *katekumenaatiksi* ja kasteoppilaita *katekumeeneiksi*. Tulevien pappien koulutuksessa käytännöllisen teologian professorin yhtenä opetusalanana oli *kateketiikka*. Sillä tarkoitettiin kristillistä kasvatusta koskevaa teoriaa ja tutkimusta (Kansanaho 1957, 109-110; Parvio 1988, 121).

Teologista opetusta täydensi Tengströmin suunnitelman mukaan perustettu (1804) teologinen seminaari. Sen avulla Tengström pyrki parantamaan ja käytännöllistämään pappis-

koulutusta keskittämällä siihen tulevien pappien ja uskonnon-opettajien käytännölliset harjoitukset. Seminaarin toimintaa valvoi kolmas teologian professori. Sen opettajina olivat seminaaripastori, statukseltaan käytännöllisen teologian apulainen ja dosentti. Aluksi seminaarin toimintaa valvoi siis kolmantena teologian professorina Tengström itse (Kansanaho 1957, 105-106; Parvio 1978, 174-176; Murtorinne 1986, 11; Klinge 1987, 543-544; Kansanaho 1992, 323).

Hegeliläis-idealistisen virtauksen myötä myös suomalaiset teologit alkoivat pohdiskella pedagogisia kysymyksiä. Pohdiskelijoita olivat muiden muassa professorit Laurell ja Stenbäck sekä pastori Uno Cygnaeus. Pedagogisten kysymysten pohdintaan vaikutti osaltaan sekin, että käytännöllisen teologian professorin yhtenä opetusalaana oli kateketiikka. Esimerkiksi Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian ensimmäinen professori F. L. Schauman katsoi opetusalaansa kuuluvan kaksi pääaluetta, "kirkon rakentavan toiminnan" ja "kirkon järjestävän toiminnan". Edelliseen hän luki kirkon opetustoiminnan eli didaktiikan ja kateketiikan. Schauman laati professoriluentojensa pohjalta teokseensa "Praktiska teologin" 310-sivuisen esityksen "kirkollisesta didaktiikasta", jolla nimityksellä hän korvasi termin "kateketiikka". Kasvatustopin professorin viran siirto filosofiseen tiedekuntaan ei poistanut teologian opiskelijoiden katekeettisen ohjauksen tarvetta. Tehtävä oli käytännöllisen teologian professorin vastuulla. Hänen avukseen tiedekuntaan perustettiin (1886) käytännöllisen teologian assistentin virka. Virka vastasi statukseltaan yliopiston apulaisen virkaa. Viranhaltijan tehtäviin kuului mm. katekeettisten harjoitusten johtaminen. (Kurvinen 1956, 9-14; Kansanaho 1957, 109-113; Parvio 1968, 292-293; Päivänsalo 1982, 14-15; Parvio 1988, 130; Klinge 1989 II, 686).

Teologian piirissä kateketiikka-nimitystä käytettiin yleisesti 1800-luvun lopulle saakka. Vasta 1900-luvulla käsite on

muuttunut *uskonnonpedagogiikaksi*. Nimensä mukaisesti sillä on läheiset yhteydet sekä teologiaan että kasvatustieteeseen. Tutkimusalan määrittelyn eräänä ongelmana on kuitenkin ollut, missä määrin sen on katsottu edustavan teologiaa ja missä määrin kasvatustiedettä. Tätä koskevat näkemykset, tulkinnat ja painotukset ovat vaihdelleet suurestikin. Yleisesti uskonnonpedagogiikkaa on pidetty "uskontokasvatuksen teoriana" ja "uskonnonopetuksen tieteenä", jonka tutkimuskohteena ovat paitsi kasvatuksen periaatteet myös koulun uskonnonopetus ja kirkon moninainen uskontokasvatus. Eräät tutkijat ovat nähneet uskonnonpedagogiikan sen teologista aspektia korostaen "teologian ja kasvatustieteen väliseksi keskusteluksi". Uskonnonpedagogiikan alueella teologian ja kasvatustieteen tutkimusintressit ovat osin yhteiset (Kittel 1970; Lilja 1970; Schrödter; 1975; Asheim 1976; Hubert 1978; Boehinger & Paul 1979; Thompson 1982; Hemel 1986; Hilger 1986; Lines 1992, 15).

Useimmat tutkijat ovat määritelleet uskonnonpedagogiikan kasvatustieteen haaraksi, joka teologian ja kasvatustieteen "siltana" keskittyy varsinkin teologista analyysia vaativien uskonnollista kasvatusta ja koulun uskonnonopetusta koskevien pedagogisten ongelmien tutkimiseen (esim. Bartolomäus 1983; Hehberger 1985; Hilger 1986; Asheim & Mogstad 1987; Ohlemacher 1993).

Kalevi Tamminen, Suomen ensimmäisen uskonnonpedagogiikan professorin mukaan uskonnonpedagogiikka tutkii kasvatuksen maailmaa ja sen ilmiöitä siltä osin kuin ne liittyvät uskontokasvatukseen, tapahtui tämä sitten kirkon, koulun, kodin tai muiden instituutioiden piirissä. Uskonnonpedagogiikan kohteena ovat myös periaatteet, sen perusta ja tavoitteet (Tamminen 1984, 102).

Suomalaiset kasvatustieteen yleis- ja muut esitykset eivät uskonnonpedagogiikkaa juurikaan tunne. *Kari E. Nurmi* (Nurmi K. 1991, 15-16) toteaa kasvatustieteen, aikuiskasvatuksen

ja erityiskasvatuksen rinnalle nousseiden muiden tieteenalojen (kasvatussosiologian, kouluhallinnon ja koulutus suunnittelun tutkimuksen, musiikkikasvatuksen ja taidekasvatuksen) rinnalla myös uskonnonpedagogiikan. *Hannele Niemi* on laatinut uskonnonopetuksen tarpeisiin "Uskonnon didaktiikan" (Niemi 1991). *Erkki Viljanen* (Viljanen 1982, 32) mainitsee uskontokasvatuksen yhtenä kasvatuksen osa-alueena.

Uskonnonpedagogiikka kasvatustieteellisenä tutkimusalana

Kristillinen kirkko on ollut alusta alkaen kasvattava ja opettava kirkko. Uusi testamentti käyttää kasvatuksesta ja opetuksesta lähinnä kolmea ilmaisua. Aiemmin mainitun *paidagogein*-verbin lisäksi esiintyvä verbi *didaskein* tarkoitti antiikin kreikassa tietojen ja taitojen opettamista. Uudessa testamentissa verbillä kuvataan lähinnä Jeesuksen toimintaa, erityisesti Jumalan pelastussanomien opettamista. Kyse oli tämän sanoman eteenpäin viemisestä muotoja kyselemättä. *Didaskein*-verbistä on johdettu termi *didaktiikka*, opetusoppi. Apostoli Paavali käytti kirjoituksissaan uutta, profaanikreikassa harvinaista termiä *katekein* (= saada, välittää tietoa, sananmukaisesti: ylhäältä kaiuttaa). Merkitykseltään se muistuttaa paljon evankeliumien *didaskein*-verbiä. Paavalin ansiosta *katekein*-sanasta tuli kristillisen kasvatuksen ja opetuksen terminus *technicus*. Siitä on johdettu termit *kateketiikka*, *katekumenaatti*, *katekismus*. Aluksi *didaktiikka* käsitettiin niin laajaksi, että se kattoi koko pedagogiikan. 1700-luvulla *didaktiikka* alettiin pitää yhtenä kasvatustieteen osa-alueena. Myös *kateketiikka* on nimitetty kirkolliseksi opetusopiksi. Varsinkin uskonnon ainedidaktiikka on läheisessä yhteydessä taustatieteisiinsä teologiaan ja kasvatustieteeseen (Tamminen 1982, 88-91, 99-100; Parvio 1988, 121; Seppälä 1988, 13-14;

Kansanen 1990, 5-7; Niemi 1991, 82; Pyysiäinen 1992, 309-311; Makkonen 1995, 293-295; Seppälä 1996, 86-87).

Saksassa syntyi 1900-luvun alussa uskonnonopetuksen uudistusliike, joka kritisoi katekeettista opetusta ja sen dogmaattista orientaatiota. Liike edellytti uskonnonopetuksen tukeutuvan psykologiaan ja pedagogiikkaan. Kateketiikka muuttui uskonnonpedagogiikaksi. Uusi termi levisi ensin evankeliselle, myöhemmin myös katoliselle alueelle. Katolisessa terminologiassa kateketiikka ja uskonnonpedagogiikka esiintyvät edelleenkin rinnakkain. Ajan oloon uskonnonpedagogiikka on laajentunut koulun uskonnonopetuksesta käsittämään kaiken uskonnollisen kasvatuksen. Samalla uskonnonpedagogiikasta tuli tutkimusalueena liian laaja voidakseen ottaa huomioon kaikki osa-alueidensa erityispiirteet. Siksi kirkolliselle opetukselle ja koulun uskonnonopetukselle kehitettiin omat erillisterminsä. Saksalaisella kielialueella edellisestä käytetään nimitystä *Gemeindepädagogik* ja jälkimmäisestä *Religionsdidaktik*.

Teologiassa uskonnonpedagogiikan ja -didaktiikan katsotaan yleisesti kuuluvan käytännölliseen teologiaan (Kansanaho 1988, 138-139; Pyysiäinen 1992, 309; Seppälä 1996, 87-89).

Suomessakin on 1960-luvulta lähtien käytetty entisen kateketiikan sijasta nimitystä uskonnonpedagogiikka. Teologinen tiedekunta esitti vuosikymmenen alussa tiedekuntaan perustettavaksi käytännöllisen teologian apulaisen (apulaisprofessorin) viran, jonka opetusalanana olisi ollut uskonnonpedagogiikka. Esitystä puolsi erityisesti se, että tiedekunnassa koulutettiin pappien ohella myös oppikoulujen uskonnonopettajia. Vuonna 1966 perustetun viran opetusalaksi määriteltiin kuitenkin vain käytännöllinen teologia, ei nimenomaisesti uskonnonpedagogiikka. Uskonnonpedagogiikan kiinteään ylimääräisen professorin viran tiedekunta sai 1969. Viran hoitajaksi tuli teologian ja filosofian tohtori Kalevi Tammi-

nen. Vuonna 1977 virka muutettiin varsinaisen professorin viraksi nimikkeenä "käytännöllisen teologian, erityisesti uskonnonpedagogiikan professori". (Kansanaho 1988, 138-145; Pyysiäinen 1992, 309-310).

Teologisiin opintoihin on Suomessa sisältynyt alusta asti osallistuminen soveltaviin, homileettisiin ja liturgisiin sekä katekeettisiin harjoituksiin. Niiden tarkoituksena on ollut opiskelijoiden perehdyttäminen papin työhön. Katekeettisissa harjoituksissa oppilaina ovat olleet yliopistokaupungin kansakoulujen oppilaat. Vuoden 1969 tutkintoasetus muutti katekeettiset harjoitukset uskonnondidaktisiksi harjoituksiksi (Pyysiäinen 1992, 308-309).

Teologista kasvatustieteilijäksi - teologitaustaisia kasvatustieteen professoreita Suomen yliopistoissa

Suomessa on vaikuttanut ja vaikuttaa joukko kasvatustieteen tutkijoita, joilla on takanaan myös teologisia opintoja. Huomattavasti useammat teologit ovat suorittaneet lisäopintoina kasvatustieteellisiä opintoja. Seuraavassa esitellään Suomen yliopistojen ja korkeakoulujen kasvatustieteen professorit ja apulaisprofessorit, jotka ovat suorittaneet myös teologisessa tiedekunnassa teologisen perustutkinnon (TK tai vastaava = nykyinen TM)) tai jatkotutkinnon (TL, TT). Tarkastelu ei koske teologien "oman" tiedekunnan uskonnonpedagogiikan professuurin hoitajia (*Kalevi Tamminen* (1969-91), *Jarkko Seppälä* (1992-98), *Juha Vermasvuori* (1998-)).¹

Lars Stenbäck (1811-1870) valmistui ensin filosofian kandidaatiksi (1837). Opiskeltuaan teologiaa hänet vihittiin papiksi (1843). Suoritettuaan teologian kandidaatin tutkinnon (1844) hän pyrki dosentiksi Helsingin yliopistoon. Tiedekunta ja konsistorin enemmistö hyväksyivät hänen sitä varten laatimansa teologisen väitöskirjan, mutta "uskonintonsa" ta-

kia häntä ei dosentiksi nimitetty.

Valmistuttuaan teologian lisensiaatiksi (1845) Stenbäck nimitettiin (1846) Vaasan yläalkeiskoulun rehtoriksi. Julkaisuun (toisen) edellä mainitun pedagogisen väitöskirjan (1855) hänet nimitettiin samana vuonna Helsingin yliopiston ensimmäiseksi kasvatustieteiden ja opetusopin professoriksi. Hän toimi professorina vain syyslukukauden ajan ja siirtyi vuoden 1856 alussa Isonkyrön kirkkoherraksi. Väitöskirjojensa lisäksi Stenbäck julkaisi herännäishenkistä teologista kirjallisuutta ja runoja.

Martti H. Haavio (1897-1966) suoritti teologian kandidaatin tutkinnon (1920) ja vihittiin papiksi (1921). Teologian lisensiaatin tutkinnon Haavio suoritti vuonna 1941 ja teologian tohtorin tutkinnon vuonna 1942. Hänen väitöskirjansa (1941) aiheena oli "Kansakoulun uskonnonopetuksen siveellinen kasvatustehtävä". Teoksissaan hän keskittyi erityisesti eettisiin ja uskonnondidaktisiin kysymyksiin. Hänen tunnetuimpia pedagogisia teoksiaan on "Opettajapersoonallisuus" (1947).

Oltuaan ylimääräisenä pappina Vesilahdella, Pornaisissa ja Askolassa Haavio siirtyi uskonnonopettajaksi Lapuan yhteiskouluun (1924). Auskultoituun ja suoritettuaan kasvatustieteiden tutkinnon hän tuli Jyväskylän seminaarin uskonnon lehtoriksi (1927), Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoulun lehtoriksi (1937-58) sekä kasvatustieteiden ja opetusopin professoriksi (1948-65).

Anna-Liisa Sysiharju (1919-) suoritti Helsingin yliopistossa sacri ministerii kandidaatin tutkinnon (1943) sekä filosofian kandidaatin (1946), lisensiaatin (1956) ja tohtorin (1964) tutkinnot. Väitöskirjan aiheena oli "Equality, Home and Work". Myöhemmässä tuotannossaan hän suuntautui varsinkin nuorisotutkimukseen.

Toimittuaan sotien aikana ja heti niiden jälkeen eri tehtävissä Sysiharju oli kauppa- ja teollisuusministeriön ammatin-

valintatoimiston ammatintutkijana (1946-49), Helsingin kotitalousopettajaopiston kasvatusaineiden lehtorina ja vt. rehtorina (1948-61), mm. lukiotutkimustoimikunnan tutkijana (1964-71) ja yhteiskuntatieteellisen toimikunnan tutkimusassistenttina ja nuorempana tutkijana (1965-71). Hän toimi Joensuun korkeakoulun (1973-77) ja Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen (OKL) apulaisprofessorina (1978-79) sekä Helsingin yliopiston kasvatustieteen professorina (1979-82).

Taimo Iisalo (1927-) valmistui filosofian kandidaatiksi (1949) Turun yliopistosta sekä teologian kandidaatiksi (1951), filosofian lisensiaatiksi (1964) ja filosofian tohtoriksi (1969) Helsingin yliopistosta. Papiksi hänet vihittiin vuonna 1951. Hänen teologisen pro gradu -työnsä aihe oli "Eräiden 1800-luvun teologisten suuntien vaikutuksesta Antti J Pietilän teologiaan" (s.a.). Hänen väitöskirjansa (1968) aiheena oli Suomen koulujen uskonnonopetus 1843-1883. Runsaassa myöhemmässä tuotannossaan Iisalo on keskittynyt oppikouluhistoriaan sekä tieteenhistoriaan ja -filosofiaan.

Oltuaan aluksi Suomen kristillisen ylioppilasliiton palveluksessa (1951-55) Iisalo toimi uskonnon lehtorina Turun lyseossa (1955-66) ja Turun normaalilyseossa (1966-74). Toimittuaan Helsingin yliopiston kasvatustieteen apulaisprofessorina (1974-77) hän siirtyi vastaavaan virkaan Turun yliopistoon (1977-89). Professorin arvon Iisalo sai vuonna 1992.

Esko Kähkönen (1930-89) valmistui Helsingin yliopistosta teologian kandidaatiksi (1956), lisensiaatiksi (1965) ja tohtoriksi (1976) sekä filosofian kandidaatiksi (1969) Jyväskylän yliopistosta. Hänen teologisen pro gradu -tutkielmansa aiheena (1956) oli "Pappiskasvatus Helsingin yliopistossa vuodesta 1886 nykypäiviin". Lisensiaatintyön (1964) aihe oli "Uskonnollinen kiinnostus sairaiden sielunhoidon edellytyksinä". Väitöskirja (1976) käsitteli uskonnonopetuksen asemaa Suomen koulunuudistuksessa 1944-70. Myöhemmissäkin töis-

sään hän paneutui kasvatushistoriallisiin aiheisiin.

Kähkönen toimi aluksi (1957-66) seurakuntapappina Virtasalmella, Siilinjärvellä ja Vehmersalmella ennen siirtymistään Kemijärven (1966-70), Raahen (1970), Oulun yliopiston OKL:n (1971) ja Rauman seminaarin (1971-75) uskonnon lehtoriksi. Oltuaan Rovaniemen va. opettajakorkeakoulun tp. apulaisprofessorina (1975-79) hän siirtyi Lapin korkeakoulun uskonnon ja didaktiikan lehtoriksi (1979-80) sekä kasvatustieteen apulaisprofessoriksi ja professoriksi (1980-89).

Simo Seppo (1933-) suoritti aluksi teologian kandidaatin (1959) ja lisensiaatin tutkinnon (1963) Helsingin yliopistossa. Pro gradu -tutkielman aiheena oli sairaskäynnit Suomen kirkossa uskonpuhdistuksen ja puhdasoppisuuden vuosisadoilla. Lisensiaatintutkimus käsitteli Suomen kirkon maaomaisuuden oikeudellista asemaa vuoteen 1723 mennessä. Teologisten opintojensa jälkeen Seppo suoritti Jyväskylän yliopistossa kasvatustieteiden kandidaatin (1968), lisensiaatin (1970) ja tohtorin (1971) tutkinnot. Väitöskirjan aihe oli "Abiturienttien asenteet uskonnonopetukseen". Hänen myöhemmissä tutkimuksissaan ovat painottuneet kasvatopsykologiset ja -sociologiset sekä uranvalintaan liittyvät teemat.

Toimittuaan vuosina 1960-63 uskonnon lehtorina Helsingissä ja Kuopiossa sekä uskonnon yliopettajana Joensuun normaalilyseossa 1963-71 Simo Seppo siirtyi Joensuun yliopiston kasvatopsykologian lehtoriksi (1971-80), apulaisprofessoriksi (1980-87) ja professoriksi (1987-98).

Martti T. Kuikka (1939-) valmistui kansakoulunopettajaksi (1961) Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoulusta sekä teologian kandidaatiksi (1967), lisensiaatiksi (1970) ja filosofian tohtoriksi (1973) Helsingin yliopistosta. Hänen pro gradu -tutkielmansa käsitteli Jyväskylän seminaarin uskonnonopetusta vuosina 1863-1881. Lisensiaatintyön aiheena oli "Uskonnon opetussuunnitelman muotoutuminen ja toteutuminen

maamme kansakoulunopettajaseminaareissa vuosina 1856-1879” sekä väitöskirjan aiheena sama teema vuosina 1863-1895. Myös myöhemmissä töissään hän on keskittynyt kasvatushistoriallisiin aiheisiin.

Kuikka on toiminut Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian ja uskonnonpedagogiikan assistenttina (1968-70), Helsingin va. opettajakorkeakoulun lehtorina (1970-73) ja vt. rehtorina (1973-74) sekä Helsingin yliopiston OKL:n didaktiikan lehtorina (1974, 1978). Oltuaan Joensuun yliopiston Savonlinnan OKL:n kasvatustieteen apulaisprofessorina (1974-78) hänestä tuli Helsingin yliopiston kasvatustieteen, erityisesti kasvatuksen historian apulaisprofessori (1978-98) ja professori (1998-).

Hannele Niemi (1948-) on suorittanut filosofian kandidaatin (1974) ja lisensiaatin (1975), teologian kandidaatin (1977) sekä filosofian tohtorin tutkinnon (1978). Hänen TK-gradunsa - ja väitöskirjakokonaisuuden osion - aihe oli “Rippikoululaisten itsekontrolli ja ahdistuneisuus - oppilaiden persoonallisuusanalyysi tavoite-evaluointia ja oppilastuntemusta varten” (1977, 1978). Muut väitöskirjan osiot olivat “Rippikoululaisten ahdistuneisuus ja itsekontrolli” (1978) ja “Oppilaiden ahdistuneisuus ja itsekontrolli” (1978). Myöhemmissä töissään hän on keskittynyt muun muassa opettamisen sekä opettajan persoonallisuuden ja ammatillisen kehityksen tutkimiseen.

Hannele Niemi on toiminut Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen amanuenssina (1973-74), Luther-opiston psykologian ja kasvatustieteen opettajana (1975-78), Helsingin yliopiston OKL:n uskonnon didaktiikan lehtorina ja didaktiikan apulaisprofessorina (1979-88), Oulun yliopiston OKL:n didaktiikan apulaisprofessorina ja professorina (1987-91), Turun yliopiston apulaisprofessorina (1992-93), Tampereen yliopiston apulaisprofessorina ja professorina (1983-98) sekä Helsingin yliopiston kasvatustieteen professorina (1998-).

Markku Pyysiäinen (1949-) on suorittanut Helsingin yliopistossa teologian kandidaatin (1973), humanististen tieteiden kandidaatin (1976) sekä teologian lisensiaatin (1979) ja tohtorin (1983) tutkinnon. Uskontotieteen alaan kuuluvan pro gradu-tutkielman aiheena oli "Toba-batakkien kosmisen jumaluskon rakenne ja sen manifestoituminen heidän sukulaisjärjestelmässään" (1972). Lisensiaatintyön (1979) ja väitöskirjan (1982) aiheena oli tunnustuksellinen, tunnustukseton ja objektiivinen uskonnonopetus. Muussa kirjallisuudessa tuotannossaan hän on keskittynyt uskontokasvatukseen ja uskonnon oppikirjoihin.

Pyysiäinen on toiminut pappina Munkkivuoren seurakunnassa (1973, 1975-87), kristillisen kasvatuksen keskuksen vt. kouluasiain sihteerinä (1973-76) sekä Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian lehtorina (1987-97) ja kasvatustieteellisen tiedekunnan apulaisprofessorina ja professorina (1997-).

Yhteenvetona edellisestä esittelystä on todettavissa, että yhdeksällä Suomen yliopiston tai korkeakoulun kasvatustieteen professorilla tai apulaisprofessorilla on ollut tai on takanaan teologiset opinnot tai myös teologisia opintoja. Yhdellä heistä on ollut kaksi ylintä akateemista oppiarvoa (Lars Stenbäck).

Opintosuoritusten mukainen jakauma on seuraava:

FT + TT	1
FT + TL	1
KT + TL	1
FT + TK/SMK	3
TT + FK	1
TT + HuK	1
TT	1 = 9

Yli puolet (6/9) edellä esitellyistä professoreista on siis suorittanut filosofian tai kasvatustieteiden tohtorin tutkinnon. Heistä yksi (1) on suorittanut myös teologian tohtorin, kaksi (2) teologian lisensiaatin ja kolme (3) teologian kandidaatin tai sacri ministerii kandidaatin tutkinnon. Heistä taas puolet (3) on aloittanut opintonsa teologisessa tiedekunnassa ja toinen puoli (3) on suorittanut teologisen tutkintonsa muiden perusopintojen jälkeen. Joka kolmannella kasvatustieteen tai didaktiikan professorilla (3/9) on ollut teologian tohtorin tutkinto. Heistä kahdella on ollut myös muu tutkinto (FK, HuK).

KIRJALLISUUS

Asheim, I. 1976. Religionspedagogikk. En inføring. Oslo: Universitetsforlaget.

Asheim, I. & Mogstad, S. D. 1987. Religionspedagogikk. Tolkning, undervisning, oppdragelse. Oslo: Universitetsforlaget..

Ballauff, T. 1969. Pädagogik I. Die Geschichte der Bildung und Erziehung. Von der Antike bis zum Humanismus. Freiburg: Verlag Karl Alber.

Bartholomäeus, W. 1983. Einführung in die Religionspädagogik. München: Kösel-Verlag.

Blankertz, H. 1982. Die Geschichte der Pädagogik. Von der Aufklärung bis zur Gegenwart. Wetzlar: Büchse der Pandora.

Bochinger, E. & Paul, E. 1979. Einführung in die Religionspädagogik. Grünwald: Kaiser.

Daiber, K-F. 1977. Grundriss der Praktischen Theologie als Handlungswissenschaft. München: Chr. Kaiser-Grünwald.

Grue-Sørensen, K 1961. Kasvatuksen historia 1. Porvoo: WSOY.

Haendler, O. 1957. Grundriss der Praktischen Theologie. Berlin: Alfred Topelmaan.

Harva, U. 1968. Systemaattinen kasvatustiede. Helsinki: Otava.

Hehberg, E. 1985. Grundlegungsprobleme der Religionspädagogik. München: Herold Verlag.

Heinonen, R. E. 1987. Aineenopettajankoulutus kulttuuripolitiikan ristivedossa. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 139. Jyväskylä: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Hemel, U. 1986. Religionspädagogik im Kontext von Theologie und Kirche. Düsseldorf: Patmos Verlag.

Heukys, J. 1975. Die Praktische Theologie. - Handbuch der Praktischen Theologie I. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt.

Hirsjärvi, S. (toim.) 1983. Kasvatustieteen käsitteistö. Keuruu: Otava.

Hirsjärvi, S. 1985. Johdatus kasvatustieteeseen. Rauma: Kirjayhtymä.

Hirsjärvi, S. & Huttunen, J. 1992. Johdatus kasvatustieteeseen. Juva: WSOY.

Hollo, J. A. 1959. Kasvatuksen teoria. Johdantoa yleiseen kasvatustieteeseen. Porvoo: WSOY.

Hubert, H. 1978. Religiöse Früherziehung. Eine Religionspädagogik für Erzieher und Eltern. Regensburg.

Iisalo, T. 1969. The Science of Education in Finland 1828-1918. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.

Iisalo, T. 1988. Kasvatuksen päämäärän ongelmia. Teoksessa: Pyysiäinen, M. (toim.) Kasvatus ja uskonto. Professori Kalevi Tammisen juhlakirja. Juva: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.

Ingman, L. 1916. Eräistä käytöllisen teologian tehtävistä. - Vartija 1916, 283-286.

Kansanaho, E. 1957. Käytännöllinen teologia oppiaineena Helsingin yliopistossa. - Teologinen Aikakauskirja 1957, 105-118.

Kansanaho, E. 1988. Uskonnonpedagogiikan professorin virka. Teoksessa: Pyysiäinen, M. (toim.) Kasvatus ja uskonto. Juhlakirja professori Kalevi Tammisen täyttäessä 60 vuotta 5.4.1988. Jyväskylä: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.

Kansanen, P. 1990. Didaktiikan tiedetausta. Kasvatuksen teoriaa didaktiikan näkökulmasta. Helsinki: Yliopistopaino.

Kari, J. 1991. Katsaus suomalaiseen didaktiikkaan. Teoksessa Kari, J. (toim.) Didaktiikka ja opetussuunnitelma. Juva: WSOY.

Kittel, H. 1970. Evangelische Religionspädagogik. Berlin: Walter de Gruyter & Co.

Klinge, M. 1987. Opetus ja opiskelu. Teoksessa Klinge, M. & Knapas, R. & Leikola, A. & Strömberg, J. Kuninkaallinen Turun akatemia 1640-1808. Keuruu: Otava.

Klinge, M. 1989 II. Keisarillinen Aleksanterin Yliopisto 1808-1917. Helsingin Yliopisto 1640-1990 II. Helsinki.

Kuikka, M. T. 1984. Didaktiikan asema suomalaisen opettajankoulutuksen alkuvaiheissa 1800-luvulla. Teoksessa: Koulu ja menneisyys XXII. Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 1984. Helsinki: Suomen kouluhistoriallinen seura.

Kurvinen, O. 1956. Suomen uskontopedagoginen tutkimustyö 1808-198. Hämeenlinna: Suomen Pyhäkouluyhdistys.

Lahdes, E. 1991. Didaktiikan käsite. Teoksessa Kari, J. (toim.) Didaktiikka ja opetussuunnitelma. Juva: WSOY.

Lehikoinen, A. 1998. Tieteenhistoria. Tieteenhistorian teoreettisista ja metodisista perusteista sekä esimerkkejä tieteidän muutoksista kulttuurisissa yhteyksissä. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita N:o 27. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Lines, T. A. 1992. Functional Images of the Religious Educator. Birmingham: Religious Education Press.

Makkonen, H. 1995. Uskonmukainen elämä. Joensuu: Joensuun yliopisto. Ortodoksisen laitoksen julkaisuja N:o 13.

Miller, G. 1986. Wissenschaftstheorie der Religionspädagogik. Teoksessa: Handbuch religionspädagogischer Grundbegriffe. München: Kösel.

Murtorinne, E. 1986. Suomalainen teologia autonomian kautena (1828-1918). Helsinki: Gaudeamus.

Niemi, H. 1991. Uskonnon didaktiikka. Oppilaista elämän subjekteina. Keuruu: Otava.

Nurmi, K. E. 1991. Johdatus kasvatuksen filosofisiin ja historiallisiin perusteisiin. Helsinki: Helsingin yliopisto/Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Nurmi, V. 1983. Kasvatuksen traditio. Juva: WSOY.

Ohlemacher, J. 1993. Religionspädagogik im Kontext kirchlicher Zeitgeschichte. Göttingen.

Parvio, M. 1968. Käytännöllisen teologian asema teologian tämän hetken järjestelmässä. Teologinen Aikakauskirja 1968, 291-303.

Parvio, M. 1972. Käytännöllisen teologian tutkimussuunnat. Teoksessa: Koskenvesa, E. (toim.) Johdatus teologisiin oppiaineisiin. Studia theologica. Helsinki: Ylioppilastuki ry.

Parvio, M. 1978. Yliopistotasaisen käytännöllisen teologian alkaminen Suomessa. Teoksessa: Heikkilä, M. (toim.) Aate ja yhteiskunta. Mikko Juvalle omistettuja tutkielmia. Mikko Juvalle hänen 60-vuotissyntymäpäivänään 22.11.1978. Keuruu: Otava.

Parvio, M. 1988. Uskonnonpedagogiikan hahmottuminen Turun akatemiassa 1800-luvun alkupuolella. Teoksessa: Pyy-siäinen, M. (toim.) Kasvatus ja uskonto. Professori Kalevi Tammisen juhla-kirja. Juva: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.

Pirinen, K. 1972. Teologian asema ja tehtävä yliopistossa ja kirkossa. Teoksessa: Koskenvesa, E. (toim.) Johdatus teologisiin oppiaineisiin. Studia theologica. Helsinki: Ylioppilastuki ry.

Pyysiäinen, M. 1992. Oppimaan auttaminen on tärkeämpää kuin opettaminen. Uskonnon didaktisten harjoitusten asema teologikoulutuksessa. Teoksessa Knuutila, Jyrki & Koskenvesa, E. & Tamminen, K. (toim) Käytännöllinen teologia ja kirkko. Juhlakirja dosentti Pentti Lempiäisen täyttäessä 60 vuotta 18. syyskuuta 1992. Jyväskylä: Käytännöllisen teologian laitos.

Pöhlmann, H. G. 1974. Dogmatiikan pääkohdat. Pieksämäki: Kirjaneliö.

Råbergh, H. 1901. Teologins historia vid Åbo universitet. Senare delen 1713-1827. Åbo universitets lärdomshistoria 9. Teologin II. Svenska Litteratursällskapet's Skrifter L. Helsingfors.

Rössler, D. 1986. Grundriss der Praktischen Theologie. Berlin: Walter de Gruyter & Co.

Sainio, M. 1953. Kasvatuksen ongelma 1800-luvun suomalaisessa teologiassa. Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun julkaisuja VII. Jyväskylä.

Schrödter, H. 1975. Die Religion der Religionspädagogik. Teoksessa Praxis - Religionspädagogik. Theorie und Praxis 29. Einsiedeln.

Seppälä, J. 1988. Opettava ja kasvattava kirkko. Helsinki: Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Seppälä, J. 1996. Mitä on uskonnon didaktiikka? Teoksessa: Tella, S. (toim.) Nautinnon lähteillä. Aineen opettaminen ja luovuus. Ainedidaktiikan symposiumi Helsingissä 2.2.1996. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 163, 85-108. Helsinki.

Suutarinen, S. 1992. Herbartilainen pedagoginen uudistus Suomen kansakoulussa vuosisadan alussa (1900-1935). Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 90. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Tamminen, K. 1972. Uskonnonpedagogiikka opinto- ja

tutkimusalana. Teoksessa Koskenvesa, E. (toim.) Johdatus teologisiin oppiaineisiin. *Studia theologica*. Helsinki: Ylioppilastuki ry.

Tamminen, K. 1982. Uskonnonpedagogiikka. Teoksessa Korhonen, P. (toim.) Johdatus teologisiin oppiaineisiin. Helsinki: Ylioppilastuki ry.

Thompson, N. H. 1982. *Religious Education and Theology*. Birmingham: Religious Education Press.

Viljanen, E. 1982. *Kasvatustiede*. Jyväskylä: Kirjayhtymä

¹ Tiedot perustuvat teologi-, professori- ja muihin matrikeleihin, teologisen tiedekunnan kirjastossa säilytettäviin painamattomiin opinnäytteisiin sekä asianomaisista henkilöistä julkaistuun tutkimustietoon.